

# Kovács Krisztina

## Valódi és belső utazások

Miklya Luzsányi Mónika: Madárkenyér

Miklya Luzsányi Mónika novelláskötete, a 2006-ban a Jelenkor Kiadónál megjelent *Te csak táncolj szépen* című családregejényének nyomában jár. A történetek, csakúgy mint az említett három generáció történetét elbeszélő regényben, a történelemben vetett individuum lehetőségeit járják körül. Az elbeszélés formái változatosak, a kiszámíthatatlanság, a véletlenszerűség a sorszerűséggel és a körkörösséggel keveredik. A családtörténetek nemzetközi történetekként, különböző társadalmi csoportok sorsdrámaiként bontakoznak, épülnek. A nyelv azonban, amelyen mindezt elbeszéljük, nagyon is egységes, izgalmas, és már az olvasónak is otthonos világ, amelyben a mondat fontos tényező. Miklya Luzsányi Mónika novelláiban az összetett mondat végtelenül terhelhető: elbírná a történelmet, idősíkváltásokat, a narráció különböző megjelenési formáit, a vendégszövegeket. A bekezdés hol elkülönít, hol elmosza a különféle szövegek világába költözés határait. Az újraolvasás, figyelmes olvasás itt elengedhetetlen feltétel, a történetek már ismertek, és a szerző prózája ugyanúgy hordozza őket, ahogy ezt szereplői is magukban és magukkal hordják. A kötet novellái az elmúlt években folyóiratokban (*Bárka, Forrás, Holmi, Magyar Napló*) közölt darabok, vagy azok átdolgozott változatai. A gondos szerzői, szerkesztői munka eredményeként nem különálló elbeszélések, szereplők a jelenkor történelmét átélő „nagy család” tagjai, sorsuk a közelmúlt eseményeivel találkozik.

A kötetet indító *Dibuk* című novella főhőse a zsidó hagyományból ismert rossz szellem, olyan bűnös lélek, amely vétke miatt örökké kóborol addig, amíg élő emberben találhat menedéket. A novella első megjelenésekor (*Bárka* 2004/3. szám) még meglévő, a kötetben már elhagyott ajánlás Slojme An-Ski azonos című drámájára utal. A kötetbeli változat elszakad a konkrét szövegre utalás értelmezési horizontjától, a csak néhány részletében módosított szöveg változtatásai a két főszereplő, nagymama és unokája személyének felcserélhetőségét erősítik, kettejük jelenetei láthatatlan határátlépések formájában jelenhetnek meg.

A zsidó szerelmétől elszakított nagymama sorsát lányunokája vállalja, a halálból visszatérő férfi a végtelenbe ragadja a lányt, a holokauszt miatt boldogtalan szerelem új testekben és szférákban teljesezhet be. A több generációt fogva tartó történet vonul végig a novellán, a vendégszövegek mellékmondatokban bomlanak ki, észrevétlenül simulnak bele a hétköznapi mozdulatokba, bizonyítva a hagyományhoz való személyes viszony intimitását. A zsidótörvények és az *Énekek éneke* részletei, ahogy a szerzőtől már megszokhattuk, olyan vázat alkotnak, amelyhez fordulva néhány vonással megrajzolható a történet. A Völgejényéhez vágódó Menyasszony kívánságai a beteljesületlen szerelem emlékének előhívói, a saját liturgia részei lesznek („bal karod a fejem alatt, jobboldal átölelsz engem, a férfi világosan tudta mégis, Gitta mennyire akarta, mennyire vágyta Hännán ölelését”; „merre vagy, kereslek, de nem találalak, jöjj vissza hozzám, én völegényem”). A szerelme elvesztése miatt érzett fájdalom, a házasság egy másik, a zsidó fiú deportálásában valószínűleg részt vevő férfival, a nászéjszaka és a németek bevonulása egy éjszaka haláltánc. A testek médiumok, a történelem „elszenvedői”, a szexuális aktus örökre a katonák menetelését utánzó militáns, fenyegető mozgássorrá válik a lány számára.

A tömör, összetett mondatai mögött is szűkszavú próza eszközei a szimbolikus névadások. A nevek a sűrítés eszközei, Miklya Luzsányi Mónika novelláiban erősen szívják magukba az identitást, finoman magyaráznak meg helyzeteket. A név leleplez (Goldwald Hännán) vagy elrejt, mint

a Gitta, a nagymama csak szerelme által használt beceneve, amelyet unokája örököl. A helyszínnek (a *Dibuk*ban a szerelmi találkák helyül szolgáló lakás) nemcsak mentális térként adnak keretet a múltnak, a történetek valóban a falak repedéseiből röppennek ki, a falról lebomló tapétarétegek az egymásra épülő, de valójában különbségeikben is azonos történetek metaforái. A novella a harmincas évek társadalmának teljes panorámáját adja, megjelenik itt a többgenerációs, vagyonát lassan elvesztő orvosfamilia lánya, a numerus clausus miatt légüres térben mozgó zsidó évfolyamtárs, az arisztokrata vőlegény. A „*hazugságból álló falak*”: rétegei fokozatosan esnek le, ahogy a történet is rétegeiből bomlik ki.

A kötet második novellája, a *Hetediziglen* szövegében a szerző által többször feldolgozott történetet, Szteloh Gábor evangélikus lelkész második világháborús tevékenységét, gyermekmentő munkáját olvashatjuk újra. A novellába szervesen épülnek be a *Hogy véget érjen a sötétség* című dokumentumregényben összegyűjtött anyagok, a védett házakban zajló élet, a szétlőtt Budapesten bolyongó gyerekek kalandjai, és egy párbeszéd során, egy különös kivégzési kísérlet körülményei között a témát feldolgozó film (*Valahol Európában*) híres mondatának (Könyörgöm, akasszuk fel!) parafraza is elhangzik (Elgázosítjuk a Hargitait). A szemet szemért elv, az apák bűne a gyermekközösség istenítéletét kényszeríti egyik tagjára. A zsidó és keresztény fiú barátságát megszakítja a háború, hogy aztán az árvaházban a nyilas apa tetteivel szembesüljön a közösség. A szerző érdeklődésében kiemelt szerepet kapnak a történelmet helyzetük fokozott kiszolgáltatottsága miatt valóban befolyásolni képtelen, ugyanakkor az eseményeket saját elbeszélői pozícióból rögzíteni képes csoportok: gyerekek, valamilyen fogyatékossággal élők. A helyzetükből és elbeszélői, megfigyelői szerepükből következő hiány az észlelés olyan érzékenységét biztosítja az ábrázoláshoz, amely az objektivitás kegyetlenségének közegét teremti meg.

A veszteséghez kötődő érzetek, apák, anyák, nagyszülők halála a *Feketén, fehéren* Szántó Piroska emlékének ajánlott szövegében is hangsúlyosak. A főhős egy újabb kis világban, Kiskunfélegyháza utcáin járva poétikus, lassan gördülő időben vándorol. A portréfestésre a háborúig képtelen festő története mitikus térben bomlik ki. A felismerhetően valós életrajzi elemek és helyszínnek (Kiskunfélegyháza, Budapest, Bajót) Szántó Piroska gyermek- és fiatalokora, második világháborús sorsa mégis mágikus, a történelemmel terheltként is időtlen helyen épül. A novella szövetét a Szántó Piroska önéletrajzi írásait összefoglaló *Bálám számára* kötet és más visszaemlékezései adják, de újratemelve, az önéletrajziságtól is függetlenül a szövegeként működve. A *Dibuk* falainak lebomló tapétarétegeihez hasonlóan ebben a novellában a padló repedései a múlt történéseinek jelképei, a berendezési tárgyak a korábbi állapotok, érzések, elvesztett családtagokhoz kötődő érzetek hordozói.

A festő számára az anya halála a színek elvesztésében, a kontúrok, arcok elmosódásában fejeződik ki. „*Azóta gyűlölte a tükröket, saját arcképét is, hazudik, fonott copfokat mutat, bájos szájszegletet.*” A természet, növények, állatok antropomorfizálódnak, ilyen módon jelenik meg a novellában Szántó híres lovas sorozata is („*órákig elbámulta a napraforgók mosolygós arcát, a galagonyabokrot, ahogy fejére kapja vörös szoknyáját*”).

A portréfestés képességét a végleges pusztulás előszele hozhatja csak meg („*dolgozott mégis tovább, mint az eszelős, hogy megörökítse a bajóti asszonyok arcát, mielőtt elér hozzájuk a front*”), a történetek rögzítése a túlélés egyetlen eszköze.

A *Nyelve alatt obulus* a kötetet indító novellához hasonlóan a ciklikusság, több generációra érvényes végzetszerűség terepe. A nyomozó, a titkok nyomában járó ismét egy unoka. Nagypapjáról, Árvai tatáról halála után derül ki, hogy a szomszédban lakó rokon Majtényiné csábitója, aki a szakszerűtlen magzatelhajtás után csak a boldogtalan szerelme terhét hordhatja, ami idősebb korára örülethez közeli eksztatikus állapotba hajtja. A hűtlen szerető unokája ugyanazt a táncot járja a kút-káván, mint egykor nagypapja szerelme. A nyelv alá helyezett obulusról szóló varázsnak a nyugodt halálba utazás, a korábban elmaradt megváltás története. A mondóka a népballadák világát idézi, de az égbe ragadás motívuma, amelyet a népvándorlás kori népek hitvilágából is ismerünk, a *Dibuk* záróképét ismétli. Ez a kép a beteljesületlen szerelme szimbóluma, a pusztulás metaforája ismét egy romos épület. Salétromos falai, ablakkeretei, amelyek korábban titkokat zártak el, hangokat rejtettek a külvilágtól, nem állnak tovább az igazság útjában. A rejtély, ahogy Miklya Luzsányi Mónika prózájában várható, lépésről lépésre bomlik ki, az egész életet meghatározó történet azonban csak a gyerekkorban kezdődhet.

Az *Iszalaq* a kötet egyetlen szövege, amelyet a szerző az itteni közlést követően publikált folyóiratban, a *Madárkenyér*-beli változat más szempontból is érdekes. A *Forrás* 2008. márciusi számában

közölt változatban a történet idejét konkrétan megjelölő 301-es parcellás exhumálás jelenete nem szerepel. A szöveget egyértelműen 1956-os történetű tevé bekezdés hiánya a vissza nem térő anya meséjének politikumát mégsem veszi el. A régi karácsonyi emlékből hirtelen tűnik el az anya, szűkszavú, finom utalások hozzák csak kapcsolatba a család életének mozzanatait a történelemmel. („*En mindig mondtam neki – dohogott tovább Óma –, mondtam neki mindig, hogy hallgasson.*”)

Az *Úrvacsora* egy istentisztelet és úrvacsoraosztás hétköznapi eseménysorából vázolja fel a magyar történelem legfontosabb, szimbolikus jelentéssel bíró pontjait. A „*hercegfiai*”, András és Béla, két teológusnövendék, akiket a véletlen tesz hőssé vagy elnyomóvá. András egy szerelem, az imponálni vágyás vezeti a papi pályára, öccse, Béla vallásossága mély meggyőződés. A kommunista hatalomátvétel után mégis ő lesz a rendszerhez lojális püspök, bátyja pedig vidéki száműzetésben él, egy eldugott egyházközséget vezetve. Miklya Luzsányi Mónika prózájában a kapcsolatokból a létbe, történelembe vetettség bontakozik ki, a legszebben, leginkább csupaszon talán ebben a szövegben. A novella az elmúlt hetven év történelmét jellegzetes sorsok, típusok bemutatásán keresztül ragadja meg. A bekezdés válik a sűrités eszközévé, a sorsok, végzetek, társadalmi csapdák a tagmondatokban bujkálnak. Az istentisztelet résztvevőit pásztázó elbeszélő így mutatja meg a 20. század panoptikumát. Itt van a „*jobboldali szocdem*” harangozó, a mérnökből halastó örré váló „*forradalmár*”, aki újholdkor megnyitja a zsilipeket, és egy mitikus úton a számárra elérhetetlen szabadságig kíséri a halakat. A megváltást, feloldozást a pap iránti vonzódásának beteljesülésétől váró, bácskai internálótáborot is megjárt sváb házvezetőnő az SS-be belépett, az oroszok által megölt fiát siratja.

Az *Ajándék* és a Szabó Magdának ajánlott *Örökség* szövegében a történelem, mint fenyegető keret háttérbe vonul, a személyes kapcsolatok, választások, döntések mögött azonban mindig felsejlik. Az *Ajándék* szellemi fogyatékos szereplője, Babi látásmódja eltér a többiekétől, számára a világ értelmezésének módjai mások, a hiány a látás új módját adja a szövegnek. Az általa beszélt gyereknyelv, a világ titokzatossága, a látszólag értelmetlen szavak helyett újak létrehozása állandó és komfortos állapot. A kínált narratíva azonban nem újdonság, a többi novella szemmelépg ép szereplője sokszor csupán ennyit értenek meg a körülöttük zajló eseményekből. Hiába sajátítják el a társadalom és a kor rájuk kényszerített szabályait, a szavak és érthetetlen nyelvi világok „*labirintusában téblábolnak*”. Az *Örökség* főhőse, Ancsa az egyéni szabadság, boldogság, saját, teremtett hagyomány kísérlete során próbál elszakadni saját életétől. Öngyilkossága, semmibe ugrása és zuhanása az égbe ragadáshoz (*Dibuk, Nyelve alatt obulus*) hasonlóan a szabadság más szcénában való megvalósulása, az egész kötetet uraló, vágyott ideális létállapot elérése.

A *Tizenhárman egy asztalnál* egy elvesztett birtok, egy nemesi család bomlása, egy testvérpár kapcsolatának története, a családregegytől és a szövegtől magát finoman távol tartó narrátor ezúttal egyikük házastársa. Egy pusztulásra ítélt és egy örökségként belakott ház ürügyén esik szó kiteleptetésről, kulákságról, egy értelmiségű család kényszerpályáiról.

A Schein Gábornak ajánlott című novella, a *Madárkenyér* keretbe foglalja a kötetet, nemcsak a zsidó téma, hanem a hagyományhoz való visszatérés, újraértelmezés, hazatalálás motívumai miatt. A családját és az országot elhagyó apa helyett a nagyhatalmú káder, koncentrációs táborot megjárt mostohaapa szembesíti a múlt lehetséges értelmezéseivel a főhős lányunokát. A történet csakúgy, mint az *Iszalagban*, egyetlen esetvonás („*Sohasem fogom tudni elmesélni neked azt az éjszakát.*”). Egy pillanattól, az anya egy gesztusából bontakoznak ki a 20. századi zsidóság fontos történetei („*Évtizedekkel később, anyja halála után volt csak képes regisztrálni a pillanatot.*”). Újabb és újabb, egyre kisebb világok nyílnak egyetlen mozdulatból: az országot elhagyó apa, a pártkarriert befutó, táborból megmenekült mostohaapa, az érdekházasságban idegenként fuldokló anya, a lázadást a hippikorszakban próbáló főhős. Természetesen előbukkan a múltból a nagyszülőki második világháborús története, a holokausztól vidékre menekülése, sor kerül egy újabb mikrovilág, a szerző számára érthetően fontos békéscsabai közeg lírai bemutatására. A családi kapcsolatok a közelség, közösség, idegenség témái körül forognak („*Nincsenek szavaik egymáshoz.*”).

Az elvesztett apa „*filmje*” újra a repülés állóképével ég a visszaemlékező tudatába, válik testetlen, anyagtalan képpé. Emléke, hiánya azonban mégis valódi párbeszéd és kölcsönösség rendszerében olvasható. A vendégszövegek termékeny kontextusban szerepelnek együtt: hazafias, irredenta dalok és az Ószövetség, a gyónási formula és a zárókép, az ortodox zsidó nagypapa imája, egy jellegzetes írói világ képei.

Miklya Luzsányi Mónika számára minden téma, saját életének mozzanatai, kedves témáinak, jelenkor-történeti kutatásainak eredményei újra és újra elmondva sem válnak tartalmatlanná.

Novelláiban töredékekből, szóbeli legendáriumok fejezeteiből épül a cselekmény. Földosztások, visszaszerzett birtokok, pusztuló házak, a saját vagy családjuk történetét nyomozók végállomásai (*Tizenhárman egy asztalnál*). Az ószövetségi hagyomány a szerző számára fontos zsidó és protestáns tradíció része, fontos szöveve. A zsoltárok, liturgikus szövegrészletek olyan biztos pontjai ennek a nyelvi világnak, amelyek segítségével magától értetődően és kétségbevonhatatlanul rajzolható meg egy történet. A kort jól ismerő elbeszélő számára egy szókapcsolat, egy momentum elég az ábrázoláshoz. Azon körülmény említése például, hogy a zsidó családok híres magyar történelmi alakok neveit adják gyermekeiknek, a novellák névválasztása többet mond az asszimiláció mentalitástörténeti szempontjairól, mint egy hosszú párbeszéd. Az elbeszélések világa a kertek, udvarok, a titkok világa, valódi és belső utazásra induló szereplője pedig a gyerek, aki a történelemben bolyongását itt kezdi, és identitását elnyerve ide is tér vissza.

*Ráday Könyvesház, 2007*

E számunkat nyomta és kötötte az AS-Nyomda Kft. Szilády Üzem



6000 Kecskemét, Mindszenti krt. 63.  
Tel.: +36 76 481 401; Fax: +36 76 481 204  
E-mail: [szilady@axelspringer.hu](mailto:szilady@axelspringer.hu)  
[www.as-nyomda.hu](http://www.as-nyomda.hu); [www.szilady.hu](http://www.szilady.hu)

Folyóiratunk megjelentetését a Nemzeti Kulturális Alap



és a

József Attila Kulturális és Szociális Alapítvány  
támogatja.